

Marian Robakowski, Jan Kmiec

PREFABRYKOWANE BLOKI KOMINOWE NA KRUSZYWIE Z PRZEPALONYCH ŁUPKÓW PRZYWĘGLOWYCH

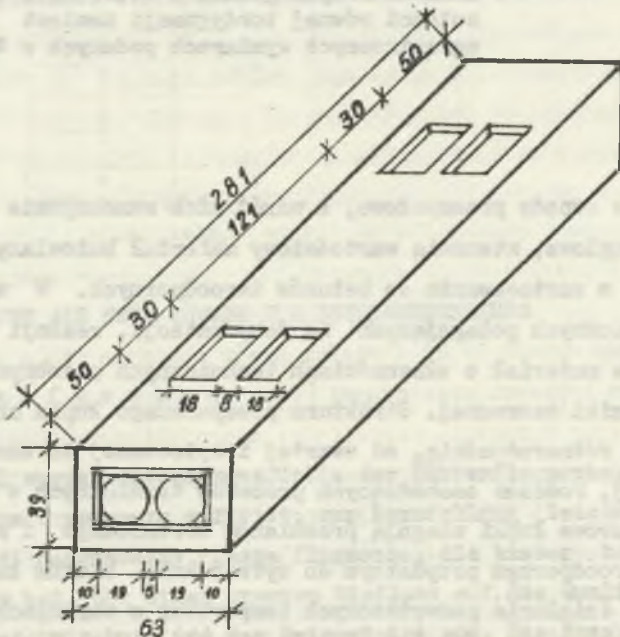
Streszczenie. Przepalone łupki przywęglowe o własnościach podobnych do ceramiki spieczonej są odpowiednim materiałem do wytwarzania prefabrykowanych bloków kominowych. Przeprowadzone badania betonu żaroodpornego marki 110 z dodatkiem popiołów lotnych jako mikrokruszywa wskazują na możliwość wykonywania i stosowania bloków o wysokości równej kondygnacji zamiast elementów o ograniczonych wymiarach podanych w Wytycznych ITB.

1. Wstęp

Użyteczne odpady przemysłowe, a wśród nich samoczynnie przepalone łupki przywęglowe, stanowią wartościowy materiał budowlany do przerobu na kruszywo w zastosowaniu do betonów żaroodpornych. W wyniku przeobrażeń termicznych polegających na dehydratacji, reakcji i witrifikacji powstaje materiał o własnościach technicznych podobnych do spieczonej ceramiki czerwonej. Struktura przepalonego łupka charakteryzuje się znaczną różnorodnością, od zwartej i spieczonej do warstwowej i mikroporowatej. Podczas zachodzących procesów termicznych w temperaturze do 1000°C surowe łupki ulegają przemianom ceramicznym i stają się materiałem żaroodpornym przydatnym do wytwarzania bloków kominowych narażonych na działanie podwyższonych temperatur w warunkach eksploatacyjnych.

2. Charakterystyka bloków kominowych i warunki stosowania

Obowiązujące przepisy ograniczają wymiary bloków z kanałami spalinowymi do wysokości 1/2 kondygnacji, natomiast z kanałami dymowymi o wysokości najwyżej do 60 cm. Ograniczenia te wynikają z odkształceń termicznych powodowanych zmianami temperatur przy nagrzewaniu i ochładzaniu. W normalnych warunkach użytkowania przewodów dymowych w budownictwie mieszkaniowym należy liczyć się z temperaturą gazów spalinowych przy wlocie do przewodu w granicach 150 do 300°C. Jedynie okresowo i krótkotrwanie temperatura może wzrosnąć do 1000°C przy samoczynnym wypaleniu się sadzy. Wymagania techniczne wynikające z przeznaczenia i warunków eksploatacyjnych zmierzają do wytworzenia prefabrykowanych bloków kominowych szczelnych, nie ulegających nadmiernym odkształceniom

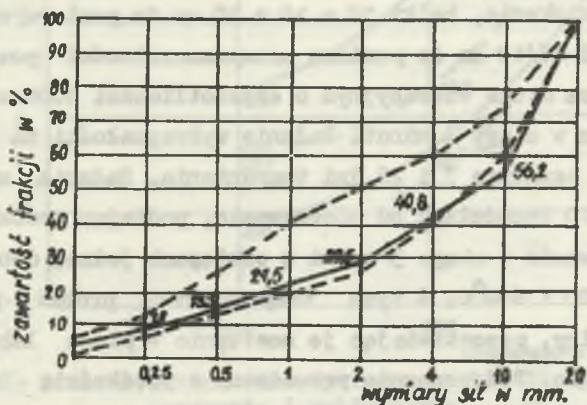
Rys. 1. Prefabrykowany blok kominowy o wysokości kondygnacji typu BK-2/A

niom termicznym, z materiałów żaroodpornych, oprócz innych cech, które również muszą być spełnione. Ograniczone wymiary wysokości bloków ujęte w "Wytucznych projektowania i wykonania" [1] stanowią przeszkodę w

rytmicznym wznoszeniu budynków metodami uprzemysłowionymi. Stąd też przejście na bloki kominowe o wysokości równej kondygnacji jest uzasadnione względami technologii montażu. Kształt i wymiary bloków 2-kałowych typu BK-2/A ilustruje rys. 1.

3. Składniki betonu żaroodpornego

Do wytwarzania bloków kominowych zastosowano łupek samoczynnie przepalony "Brzeszcze" o uziarnieniu do 20 mm. Stos okruschowy spełniający warunek minimalnej jamistości obrazuje krzywa uziarnienia na rys. 2.

Rys. 2. Wykres krzywej uziarnienia

— łupek przepalony "Brzeszcze"

---- krzywe graniczne

Punkt płaskowy wynosi 27,9% i mieści się w obszarze pola uziarnienia, ograniczonego krzywymi granicznymi [2].

Uwzględniając wymagania szczelności zaprojektowano składniki betonu żaroodpornego o założonej marce 110 i konsystencji gęstoplastycznej. Ilość cementu marki "350" zmniejszono o 20% w stosunku do obliczonej, wprowadzając taką samą ilość popiołu lotnego "Miechowice" spełniającego rolę mikrokruszywa.

Na podstawie obliczeń przyjęto następujący skład na 1 m³ betonu:

- cement portlandzki "350"	232 kg
- popiół lotny "Miechowice"	46 kg
- łupek przepalony frakcji 0÷5	620 kg

- żupek przepalony frakcji 5-20	929 kg
- woda	297 kg
	<hr/>
R a z e m:	2124 kg

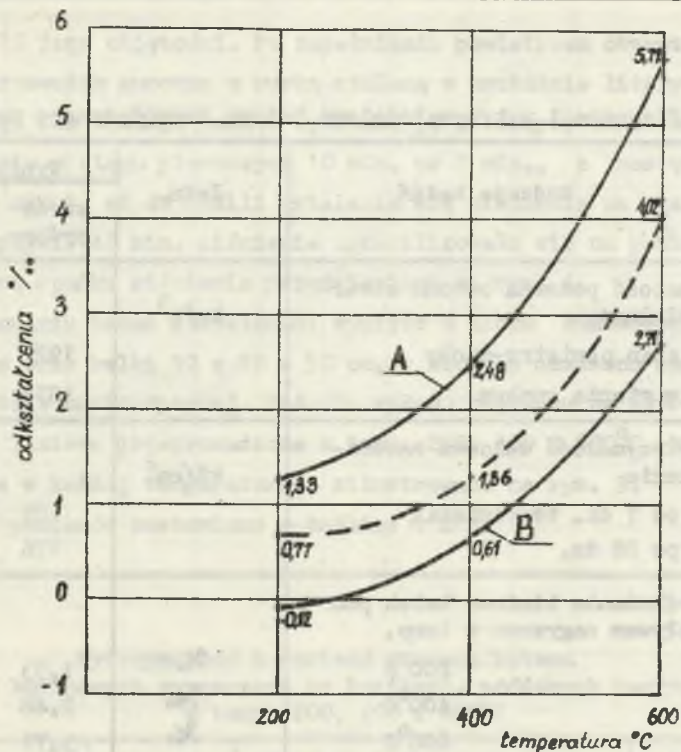
Konsystencja pomierzona na aparacie Ve-Be wynosiła $H_B = 14,7$, co jest zgodne z założeniem dla konsystencji gęstoplastycznej.

4. Badania betonu stwardniałego

Z masy betonowej wykonano próbki walcowe $\emptyset 16/16$ cm do badań wytrzymałości na ściskanie, belki $10 \times 10 \times 50$ cm do pomiaru zmian liniowych oraz próbki $\emptyset 16/10$ cm do pomiaru przepuszczalności powietrza. Próbki zagęszczono na stole wibracyjnym o częstotliwości 3000 obr/min i amplitudzie 0,5 mm w ciągu 2 minut. Badanie wytrzymałości na ściskanie przeprowadzono w terminie 7 i 28 dni twardnienia. Badania zmian liniowych wykonano po 10 tygodniach od uformowania, poddając próbki $10 \times 10 \times 50$ cm nagrzewaniu w ciągu 3 cykli w odstępach jednej doby, kolejno do temp. 200, 400 i 600°C. W tych temperaturach próbki przetrzymywano przez 4 godziny, pozostawiając je następnie w piecu laboratoryjnym aż do wystygnięcia. Podgrzewanie prowadzono z prędkością 100°C/godz. Wykres zmian liniowych przedstawiono na rys. 3. Ocenę stopnia szczelności betonu żaroodpornego przeprowadzono na podstawie badania przepuszczalności powietrza przez próbki o przekroju kołowym $\emptyset 16$ cm i wysokości 10 cm, odpowiadającej grubości ścianek bloków kominowych. Badania te wykonano przy ciśnieniu powietrza 0,1, 0,5 i 1 atm, przeprowadzając pomiary po upływie 0,5 i 1 godz. Wyniki opisanych badań wraz z pozostałymi zestawiono w tablicy 1.

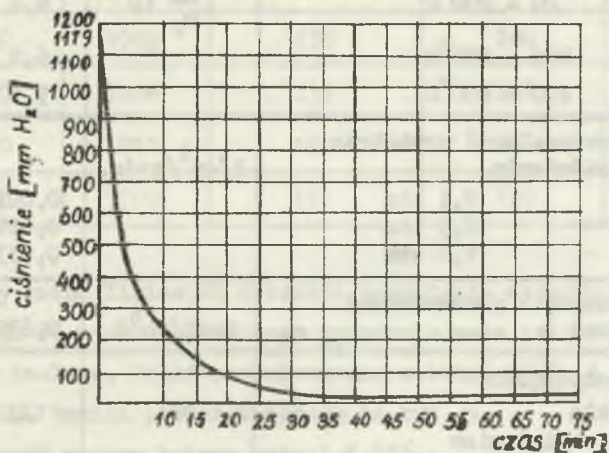
5. Badania bloków kominowych

Wykonane w wytwórni elementów prefabrykowanych bloki kominowe z betonu żaroodpornego marki 110 o wymiarach $281 \times 63 \times 39$ cm (rys.1) poddano próbie szczelności zgodnie z "Wytycznymi" [1]. Po wyrównaniu płaszczyzn czołowych zaprawą cementową i jej stwardnieniu założono przekładki z miękkiej gumy wraz z płytami stalowymi dociskowymi. Powietrze tłoczono z kompresora poprzez licznik gazowy oddzielnie do każdego kanału

Rys. 3. Zmiany liniowe betonu żaroodpornego marki 110 pod wpływem nagrzewania i ochładzania

— belki wykonane w laboratorium, A - nagrzewanie, B - chłodzenie
 - - - - belki wycięte z bloku kominowego

Rys. 4. Spadek ciśnienia w kanałach dymowych

Tablica 1

Cechy fizyczne i wytrzymałościowe betonu żaroodpornego marki 110

Lp.	Rodzaje badań	Jedn.	Wyniki badań		
			żarów próbny	beton z bloku	
1	Gęstość pozorna betonu stwardniałego	kg/m^3			
	- stan powietrz-suchy		1927	1980	
	- w stanie suchym		1832		
2	Wytrzymałość walcowa na ściskanie	kG/cm^2			
	- po 7 dn. twardnienia		109	121	
	- po 28 dn. "		176	204	
3	Wydłużenie liniowe belek pod wpływem nagrzewu w temp.				
		200°C	‰	1,33	0,77
		400°C	‰	2,48	1,36
		600°C	‰	5,71	4,02
4	Współczynnik rozszerzalności termicznej α w przedziale temp.				
		20 - 200°C	$\frac{1}{^\circ\text{C}} 10^{-6}$	6,6	3,8
		200 - 400°C	"	6,2	3,4
		400 - 600°C	"	9,5	6,7
5	Przepuszczalność powietrza przy ciśnieniu	$\text{l/cm}^2/\text{godz.}$			
			0,1 atm	0,0013	
			0,5 atm	0,0070	
			1,0 atm	0,0335	
6	Współczynnik przewodności cieplnej λ	$\text{kcal/mh}^\circ\text{C}$	0,635		
7	Ognioodporność:				
		- zwykła	sP	123	125
		- pod obciążeniem			
		t_m - temp. mięknięcia	°C	1040	1130
t_4 - temp. zgniotu	°C	1090	1190		

w ilości 7,6 jego objętości. Po napełnieniu powietrzem otwarto zawór połączony przewodem gumowym z rurką szklaną w kształcie litery U wypełnioną wodą. Dla każdego kanału wykonano po 2 odczyty odnotowując spadki ciśnienia w ciągu pierwszych 10 min. co 2 min., a następnie w odstępach 5 minut, aż do chwili ustalenia się ciśnienia na stałym poziomie. Po upływie 40 min. ciśnienie ustabilizowało się na poziomie 12 mm H₂O. Krzywą spadku ciśnienia przedstawiono na rys. 4.

Po wykonaniu badań szczelności wycięto z bloku kominowego kostki o boku 10 cm oraz belki 10 x 10 x 50 cm, w których osadzono czopy pomiarowe ze stali ogniod odpornej. Badania wpływu nagrzewu na wytrzymałość i na zmiany liniowe przeprowadzone w temp. 200, 400 i 600°C kolejno po trzy cykle w każdej temperaturze, zilustrowano na rys. 3.

Wyniki pomiarów zestawiono w tablicy 1 i 2.

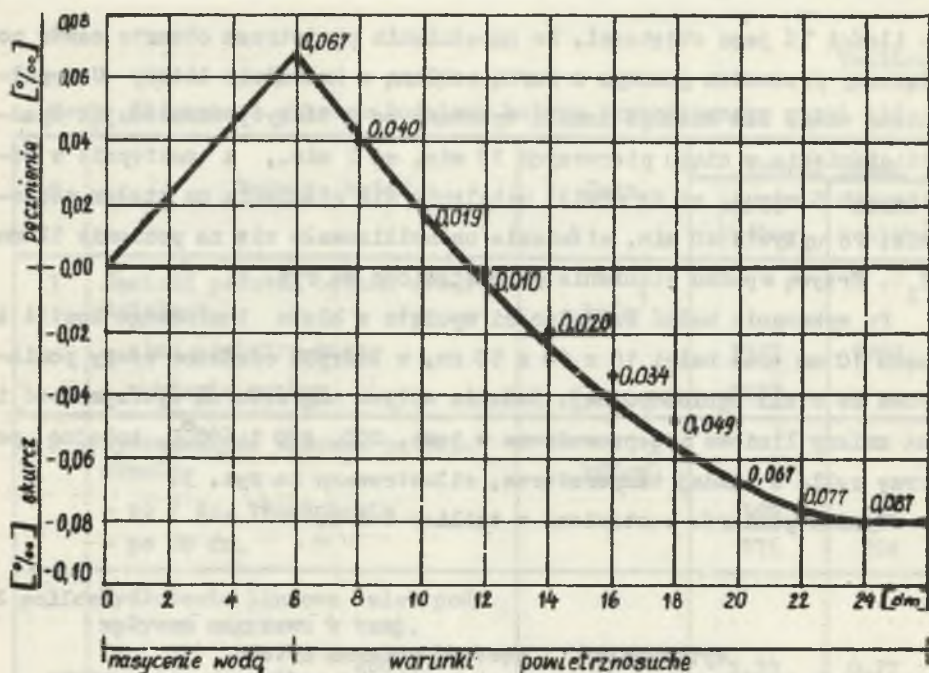
Tablica 2

Wytrzymałość i gęstość pozorną betonu z bloków kominowych wyznaczona na kostkach, poddanych nagrzewaniu w temp. 200, 400 i 600°C

Lp.	Temperatura °C	Gęstość pozorna kg/m ³	Wytrzymałość na ściskanie		Zmniejszenie wytrzymałości %
			kostkowa kG/cm ²	walcowa kG/cm ²	
1	20	1980	238	200	-
2	200	1880	233	196	2
3	400	1810	190	160	20
4	600	1700	152	128	36

Dla oceny zmian liniowych w czasie wysychania stwardniałego betonu żaroodpornego od stanu całkowitego nasycenia wodą przeprowadzono pomiary aparatem Amslera. Belki przechowywano w temp. 18°C i wilgotności względnej 60%. Wyniki pomiarów podano na rys. 5.

Nasiąkliwość wagowa betonu wynosi 2,25%.

Rys. 5. Zmiany liniowe stwardniałego betonu żaroodpornego nasyczonego wodą

6. Omówienie wyników badań

Wyniki badań potwierdzają dobrą jakość zarówno masy betonowej, jak też betonu stwardniałego. Korzystną rolę spełniają popioły lotne, które zwiększają urabialność masy betonowej i jej szczelność.

Wytrzymałość na ściskanie próbek wykonanych w laboratorium i wyciętych z bloków odpowiada marce 170, a więc jest wyższa od założonej 110. Istnieje więc możliwość dalszego jeszcze zmniejszenia ilości cementu i zastąpienia popiołem lotnym.

Z badań wytrzymałości na ściskanie próbek poddanych działaniu podwyższonych temperatur 200, 400 i 600°C wynika, że w miarę wzrostu temperatury następuje spadek wytrzymałości wskutek dehydratacji cementu portlandzkiego. W zakresie temp. do 400°C spadek ten wynosi 20%, natomiast w 600°C - 36%. Stan ten w ogólności należy uznać za bardzo dobry, mając na uwadze rzeczywiste temperatury w kanałach dymowych, które w

zasadzie nie przekraczają 300°C. Próba szczelności bloków wykazała, iż wymagania określone w "Wytycznych" są spełnione. Dodatkowe badania polegające na tłoczeniu powietrza przy ciśnieniu 0,1 atm przez próbki grubości 10 cm, a więc 100 razy większym od teoretycznie maksymalnego jakie może wystąpić w przewodzie dymowym, potwierdziły dużą szczelność betonu żaroodpornego. Przy tym ciśnieniu ilość przenikającego powietrza wynosi 0,0013 l/cm²/godz., a więc jest niewielka.

Wydłużenie liniowe przy podgrzewaniu betonu żaroodpornego bloków kominowych znacznie wzrasta powyżej 400°C i wynosi 4,02% w temp. 600°C. W temp. 300°C, odpowiadającej warunkom eksploatacyjnym, wydłużenie wyniesie ok. 1%. Współczynnik rozszerzalności liniowej α w temp. do 400°C wynosi ok. $3,6 \cdot 10^{-6}$ na 1°C, w wyższej natomiast do 600°C wartość jego wzrasta prawie 2-krotnie. Biorąc pod uwagę temperaturę spalin 300°C w kanałach dymowych należy stwierdzić, że odkształcenia termiczne scharakteryzowane wydłużeniem liniowym i współczynnikiem rozszerzalności liniowej, nie stwarzają niebezpieczeństwa powstania uszkodzeń bloków kominowych, ani też odpadania tynku.

Wyniki badań w ogólności korzystniejsz kształtują się dla betonu z bloków kominowych w porównaniu z próbkami wykonanymi w laboratorium. Wynika to zapewne z bardziej starannego zagęszczania.

Prowadzone obserwacje w budynkach mieszkalnych o 3 kondygnacjach z wbudowanymi blokami kominowymi nie wykazują uszkodzeń w okresie użytkowania tj. w ciągu 4 lat.

Wskazuje to na możliwość wprowadzenia do wykonawstwa budowlanego bloków o wysokości równej kondygnacji.

7. Wnioski

- 7.1. Przepalony żupek przywęglowy są wartościowym kruszywem do wytwarzania betonów żaroodpornych przy użyciu cementu portlandzkiego.
- 7.2. Polepszenie urabialności i zwiększenie szczelności betonu uzyskuje się przez dozowanie popiołu lotnego w ilości do ok. 30% z równoczesnym zmniejszeniem cementu o taką samą ilość z zachowaniem konsystencji gęstoplastycznej.

- 7.3. Wytrzymałość betonu żaroodpornego w temp. do 400°C , a więc odpowiadającej warunkom eksploatacyjnym, ulega zmniejszeniu o 20%, mieści się jednak w zakresie wymagań normowych.
- 7.4. Odształcenia termiczne w zakresie temperatur do 400°C nie stanowią zagrożenia dla prefabrykowanych bloków kominowych o wysokości kondygnacji. Również badania makroskopowe w ciągu 4 letniego okresu użytkowania budynków potwierdzają możliwość stosowania tych bloków.

LITERATURA

1. Wytyczne projektowania, wykonywania i odbioru prefabrykowanych bloków kominowych i trzonów ze zbiorczymi kanałami wentylacyjnymi, spalinowymi oraz indywidualnymi kanałami dymowymi w budownictwie, ITB, wyd. Arkady, Warszawa 1968 r.
2. PN-62/B-06257 - Beton żaroodporny na cemencie portlandzkim lub hutniczym.

СБОРНЫЕ ДЫМОУВODНЫЕ БЛОКИ НА ЗАПОЛНИТЕЛЕ ДЛЯ БЕТОНА ИЗ ПРОКАЛЕННЫХ УГЛИСТЫХ СЛАНЦОВ

Резюме

Прокаленные углистые сланцы со свойствами подобными агломерированной строительной керамике — это конгруэнтный материал для производства сборных дымоотводных блоков. Проведенные испытания жароупорного бетона марки "110" с добавкой летучей золы в качестве микрозаполнителя показывают возможность производства и применения блоков длиной в один этаж вместо с ограниченными размерами поданных в инструкции Института Строительной Техники.

PREFABRICATED CHIMNEY BLOCKS MADE OF BURNT CARBONACEOUS SHALE AGGREGATE

S u m m a r y

Burnt carbonaceous shale of quality similar to sintered ceramics is suitable for production of prefabricated chimney blocks. The investigations on heat resistant concrete of 110 kg/cm² quality, with addition of fly-ashes as micro-aggregate, showed the possibility of application of blocks one story high instead of elements of limited size which were recommended by the instruction of the Institute of Building Technique.

¹Laboratorium Technologiczne PZG-OTF przy Instytucie Technologicznym i Zakładzie Technologicznym i Plastiką Budowlaną Instytutu Miastnictwa.